

Elit Sosyolojisi ve Eğitim Sosyolojisi Kesişiminde “Elit Okullar”: Güncel Tartışmalarda Bourdieu Etkisi*

Vildan Özertürk Sofu

Öz: Bulundukları toplumda etkin bir grup olarak “elitler”e yönelik çalışmalar, klasik elit teorisyenlerden bu yana sosyal teoride yer almakla birlikte, elit okulların elit yeniden üretimindeki rolü, Pierre Bourdieu’nün Fransız eğitim sistemini eleştirel bir yaklaşımla ele aldığı çalışmalarındaki kavramsallaştırmaları akabinde araştırma odağına alınmaya başlamıştır. Bourdieu’nün kavramsal çerçevesi, elit eğitim alanındaki güncel çalışmaları şekillendirmeye devam etmektedir. Bu makale, 2000 sonrası dönemde yayımlanmış ve “elit okullar”ı merkezine alan akademik çalışmalarda elit sınıf ve eğitim ilişkisini açıklamak amacıyla geliştirilmiş olan kavramlar üzerinden bir kavramsal analiz gerçekleştirmektedir. Kavramsal analiz, belirli kaynaklar üzerinden derinlemesine inceleme yaparak, bu kavramların teorik çerçevede nasıl şekillendiğini ve literatürdeki farklı anlamlandırılmalarını daha kapsamlı bir şekilde ortaya koymayı amaçlamaktadır. Analiz sonucu elde edilen “kavramsal harita” üzerinden makale, bir yandan Bourdieu’nün toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretimi temelli tezinin güncel tartışmalardaki etkisini sorgularken, diğer yandan elit okullar ve elit eğitim alanındaki tartışmaların günümüzde ne yöne evrildiğine yönelik bir perspektif sunmayı amaçlamaktadır. Sonuç olarak çalışma, Bourdieu’nün kültürel yeniden üretim tezi ve kavramsal çerçevesinin, elit eğitime ilişkin güncel tartışmaları şekillendirmede halen önemli bir işlev gördüğünü ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Elit okullar, Elit eğitim, Pierre Bourdieu, Ayrıcalık, Yeniden üretim, Kavramsal analiz

Abstract: Studies on “elites” as an influential group within their societies have been a part of social theory since classical elite theorists. However, the role of elite schools in elite reproduction gained prominence as a research focus following Pierre Bourdieu’s critical approach to the French education system. Bourdieu’s conceptual framework continues to shape contemporary studies in elite education. This paper conducts a conceptual analysis of the concepts developed in academic works published after 2000 that focus on “elite schools” and explain the relationship between the elite class and education. A conceptual analysis aims to explore how these concepts evolve within a theoretical framework and provide a more comprehensive understanding of their diverse interpretations in the literature. Through the resulting “conceptual map”, this article seeks to both interrogate the current impact of Bourdieu’s inequality-based reproduction thesis on contemporary debates and provides insight into the evolving direction of discussions in the field of elite schools and elite education. This study eventually demonstrates that the conceptual framework of Bourdieu’s theory of cultural reproduction continues to play a significant role in shaping contemporary debates on elite education.

Keywords: Elite schools, Elite education, Pierre Bourdieu, Privilege, Reproduction, Conceptual analysis

* Bu makale, yazarın “Lise Sıralarında Elit Üretimi: Türkiye’deki Prestijli Liselerde Kimlik, Ayrıcalık ve Aidiyet” başlıklı doktora tez çalışmasından üretilmiştir.

@ Dr., Bağımsız Araştırmacı, vildan_ozerturk@hotmail.com

id <https://orcid.org/0000-0001-6627-4985>

DOI: 10.12658/M0782
insan & toplum, 2025.
insanvetoplum.org

Başvuru: 21.04.2025
Revize: 30.05.2025
Kabul: 16.07.2025
Erken Baskı: 07.08.2025

Giriş

Durkheim'ın fikri öncülük ettiği işlevselci ekol, toplumsal düzenin tesisi ve muhafazasında eğitime merkezi bir rol atfetmiştir. Bununla birlikte, çatışmacı yaklaşımla birlikte eğitim, sosyolojik tartışmalarda ağırlıklı olarak bir toplumsal kontrol mekanizması olarak ele alınmıştır. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Mayıs 68 olayları ve Siyah Gücü hareketi (*Black Power*) gibi toplumsal eylemler üzerinden dezavantajlı grupların toplumsal koşullarına ilişkin farkındalık artmış, eşitlikçi talepler daha yüksek sesle ifade edilmeye başlanmıştır. Böylesi bir toplumsal hareketlilik içerisinde, eğitim ile toplumsal eşitsizlikler arasındaki ilişki, sosyal bilimcilerin artan ilgisini çekmiş; bu yönelimle birlikte eğitim sosyolojisi, bağımsız bir çalışma alanı olarak akademide yer bulmaya başlamıştır¹ (Sever, 2025). Temelde toplumsal hareketlilik, tabakalaşma ve endüstrileşme temaları merkezinde araştırmalar yapan A. H. Halsey ve Jean Floud'ın eğitim sosyolojisi alt disiplininin kurumsallaşmasında önemli katkıları olmuştur (Bernstein, 2003). Bununla birlikte, Fransız sosyolog Pierre Bourdieu'nün direktörlüğünü üstlendiği Avrupa Sosyoloji Merkezi'nde (*Centre de Sociologie Européenne*), Jean-Claude Passeron ile birlikte yürüttüğü teorik ve ampirik çalışmalar, özellikle Fransız eğitim sistemi ve kültürel iktidar yapıları üzerine geliştirdikleri analizlerle, alanın temel referanslarından biri haline gelmiştir.² Bu makalede, eğitim sosyolojisi alanında geliştirdiği kavramsal çerçeve ve kuramsal argümanlar üzerinden, Bourdieu sosyolojisinin 2000 sonrası elit okullar üzerine yapılan akademik tartışmalardaki etkisi sorgulanmaktadır.

Bourdieu'nün Fransız eğitim sistemi üzerine kaleme aldığı çalışmalarına bakıldığında, bu çalışmaların benzer temalar etrafında örülü oldukları görülebilir.³ Gerçekten de Bourdieu'nün 1964 yılında Jean-Claude Passeron ile birlikte kaleme aldığı *Varisler: Öğrenciler ve Kültür* ile başlayan Fransız yükseköğretime yönelik eleştirel çalışmaları, sonrasında *Yeniden Üretim*'de rafine ettikleri "kültürel yeniden üretim teorisi" ile devam etmiş; 1979 yılında yayımlanan *Ayrım*'da kültürel sermayenin ayrıcalığın yeniden üretimindeki kilit işlevi çok daha geniş kapsamlı olarak ortaya

- 1 Eğitim Sosyolojisi alanında ilk yüksek lisans programı, 1964 yılında Londra Üniversitesi Eğitim Enstitüsü kapsamında açılmış, ilk diplomalar ise 1966 yılında verilmiştir (Bernstein, 2003).
- 2 Avrupa Sosyoloji Merkezi ile entelektüel ilişkisi bulunan École Pratique des Hautes Études'te bir süre ziyaretçi araştırmacı olarak bulunan Basil Bernstein, Bourdieu ve arkadaşlarının Merkez'de yürüttükleri çalışmalara "sonsuz bir saygı ve hayranlık" duyduğunu; bu grubun, 1960 ve 70'ler boyunca eğitim ve kültür sosyolojisi alanlarının muhtemelen en önemli çalışmalarına imza attıklarını yazar (Bernstein, 2003).
- 3 Bourdieu de kitaplarının birbirinden bağımsız tezler olarak değil, birbirleriyle doğrudan ilişkili bir okuma üzerinden ele alınmasını tavsiye etmiştir (Bourdieu, 1990). Birbirleriyle yakın ilişkili çalışmaları arasında Bourdieu, özellikle *Varisler*, *Sanat Sevdası: Avrupa Sanat Müzeleri ve Ziyaretçi Kitleleri*, *Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi* ve *Bir Pratik Teorisi İçin Taslak* başlıklı çalışmalarını sayar (Bourdieu, 1990).

konulmuş; tüm bu birikim en nihayetinde Bourdieu’nün 1989 yılında yayımlanan, Fransa’nın en imtiyazlı eğitim kurumları kabul edilen *grandes écoles* (fr. “büyük okullar”) sınavlarına hazırlayan, kendileri de bir o kadar itibar gören hazırlık okulları (*prépa*⁴) üzerine eğildiği *Devlet Soyluları: İktidar Alanında Elit Okullar* başlıklı çalışmasında olgunluk noktasına ulaşmıştır. Dolayısıyla, elit okul tartışmalarının izini sürerken, Bourdieu’nün *Devlet Soyluları* çalışmasına kadar geliştirmiş olduğu kavramsal çerçevenin öncelikli olarak anlaşılması gerekmektedir.

Bourdieu’nün Kültürel Yeniden Üretim Tezi ve Kavram Setleri

Eğitim sosyolojisi araştırmalarının toplumsal eşitsizlikler perspektifinden ele alınmaya başlamasında, Raymond Aron tarafından 1960 yılında kurulan Avrupa Sosyoloji Merkezi’nin önemli etkisi olmuştur. 1961 yılında merkezin genel sekreterliğini yürütmek üzere, Aron tarafından davet edilen Bourdieu, burada, aynı yıl yine Aron tarafından Sorbonne Üniversitesi’nde araştırma asistanlığını yapmak üzere davet edilen Jean-Claude Passeron ile tanışır. Benzer toplumsal arka plandan gelen iki araştırmacı,⁵ her ikisi de Fransa’nın en prestijli eğitim kurumlarından biri olan *École Normale Supérieure* (ENS) mezunu olmakla birlikte, eğitim sistemine eleştirel bir tutum içerisindeyler.⁶ Avrupa Sosyoloji Merkezi’nde, Aron’un yönlendirmesi ile Beşinci Cumhuriyet’in vadettiği eşitlikçi ve sosyal-demokratik politikaların vaatlerini ne kadar gerçekleştirdiğine yönelik eleştirel bir araştırma yürütmeye başlarlar (Göker, 2015).

Bourdieu ve Passeron, eğitim sistemi üzerine araştırmalarının ilk bulgularını *Varisler: Öğrenciler ve Kültür* başlığı altında 1964 yılında yayımlarlar. Bourdieu, 1989 Ekim’inde

4 *Prépa* (resmi isimlendirme ile CPGE -*classes préparatoires aux grandes écoles*), *grande école* okullarına hazırlayan, lise sonrası devam edilen iki yıllık hazırlık okullarıdır. Bu hazırlık okullarına, lise eğitiminin son iki yılı (*première* ve *terminale*) en yüksek akademik başarıyı gösteren sınırlı sayıda öğrenci kabul edilmektedir. Bazı özel hazırlık okullarının, akademik başarı kriteri haricinde, mülakat süreci de vardır ve bu mülakatlarda öğrencilerin müfredat-dışı (*extracurricular*) etkinlik katılımlarına göre değerlendirme yapılmaktadır. Fen ve matematik bilimleri ağırlıklı olan hazırlık okulları *taupe*, beşeri ve sosyal bilimler ağırlıklı olanları ise *khâgne* olarak isimlendirilmektedir. Bu hazırlık okullarının en prestijli olanları arasında Bourdieu’nün de eğitim aldığı *Lycée Louis-Le-Grand* dışında, *Lycée Henri-IV*, *Lycée Stanislas* ve *Lycée privé Sainte-Geneviève* gibi kurumlar yer alır. Kaynak: <https://www.sieben.fr/2014/01/02/prepa/>. (Erişim tarihi: 09.04.2025)

5 Her iki araştırmacı da taşra kökenli, işçi sınıfı ailelerden gelmiştir.

6 Bir *grande école* (*École Normale Supérieure*) mezunu olmakla birlikte, ilkokul sonrası eğitim hayatı boyunca gelmiş olduğu toplumsal köken sebebiyle çeşitli sıkıntılar yaşadığını ifade eden Bourdieu, kendi hayatından kesitler anlattığı *Sketch for a Self-Analysis* kitabında (2008), okul tecrübesi ile ilgili olarak “Etkileşimlerin şiddeti, fiziksel görünüm ya da soyadı üzerinden, sıklıkla bir nevi sınıf ırkçılığı şeklini alıyordu.” diye yazar. İlkokul sonrası yatılı olarak okuduğu Pau kasabasındaki *Lycée Louis Barthou*’da gündüzlü ve iyi giyimli kasaba çocuklarının “köylü” aksanını taklit ederek kendisiyle dalga geçtiklerinden, daha sonra devam ettiği, *grandes écoles* sınavlarına hazırlayan bir *khâgne* olan *Lycée Louis-le-Grand*’da ise burjuva gündüzlü öğrencilerle taşra kökenli yatılı öğrenciler arasındaki “aynı sınırla” tekrardan karşılaştığından bahseder (s. 98).

Japonya’da kendisi ile yapılan bir röportajda, bu araştırmanın, yayımlandığı dönemin “siyasi gökyüzünde gök gürültüsü etkisi” yaptığından bahsedecektir (Bourdieu, 2008). Bu çalışmada, Bourdieu ve Passeron, farklı toplumsal kökenlere sahip öğrencilerin Fransız yükseköğretimindeki eşitsiz temsili 1960-63 yıllarına ait istatistiksel veriler üzerinden analiz ederler. Bu verilere göre, babası tarım işçisi olan bir öğrencinin yükseköğretime erişim şansı %1’den az iken, bu oran babası sanayici olan öğrencilerde neredeyse %70, üst düzey profesyonellerin çocukları için ise %80’in üzerindedir (Bourdieu ve Passeron, 1979). **Kültürel imtiyaz** (*cultural privilege*) kavramının odağa alındığı bu çalışmada, üniversitedeki müfredatın çerçevesinde *öğrenilmiş* tedrisi kültür ile aileden tevarüs edilen, kademeli olarak *edinilmiş* üst sınıf kültürü arasındaki ayrıma ve bu ayrımın ikinci gruptaki öğrencilerin (“varisler”) lehine imtiyazı nasıl yeniden ürettiğine dikkat çekerler. Bourdieu’ye göre, araştırmalarının bu denli ses getirmesinin ardında yatan sebep, araştırma bulgularının dezavantajlı toplumsal grupların eğitimde ne kadar az temsil edildiklerini göstermesi değil -bu, zaten entelektüel çevrelerce bilinen bir gerçektir-, bu bilinen gerçeğin ortaya çıkışında eğitim sistemi ve “okul”un suç ortaklığını ortaya koymaya çalışmasıdır (Bourdieu, 2008).

Bourdieu, iktidar ve bu iktidarın meşruiyetinin toplum nezdinde nasıl mümkün kılındığının anlamlandırılmasında eğitim sosyolojisi alanına merkezi bir konum ve misyon atfeder (Bourdieu, 1996). Diğer bir ifadeyle, eğitim alanı, salt bilgiyi ilgilendiren bir alan olmayıp, bundan daha fazla ve öncelikli olarak iktidar alanıyla ilişkilidir. Bu sebeple, Bourdieu, eğitim alanında eşitlikçi söylemlerin mistifikasyonuna karşı eleştirel bir bakış açısının sürekli aktif tutulması gereğine inanır (Bourdieu, 2008). Bu saiklerle, Bourdieu, Mayıs 1968 öğrenci olaylarında, gerçek anlamda daha eşitlikçi bir eğitim sistemi için her toplumsal tabakadan öğretmen ve öğrencinin temsil edileceği bir “Genel Meclisler” (*états généraux*) oluşumunu destekleyen kolektifin içinde yer almıştır.⁷ Bu kolektif, öğretmenlerin istihdam usulleri, müfredatın içeriğinin değiştirilmesi, diplomanın yegane yetkinlik kriteri olarak görülmesine eleştiri, geleneksel sınavların yerine sürekli değerlendirmenin getirilmesi ve yeni pedagojik tekniklerin benimsenmesi gibi eğitim sistemi içinde ayrıcalıkların üst sınıflar lehine yeniden üretimini engelleyici bir dizi tedbir önerisinde bulunmuştur.⁸

7 Mayıs 1968 olaylarının patlak vermesinde, olaylardan dört yıl önce yayımlanan *Varisler* kitabının etkisi üzerine, Poupeau ve Discepolo, Raymond Aron’ın bu kitapta Mayıs 68 olaylarının tohumunu gördüğünü yazarken (2008); John E. Talbott kitabın, protestocu öğrenciler için “küçük kırmızı kitap” hükmünde olduğunu yazar (1972).

8 İlgili maddelerin detayı için bkz. (Bourdieu, 2008). Bourdieu, eğitim sisteminin demokratikleştirilmesine ilişkin benzer bir kolektifin içinde 1984 yılında bir kez daha yer alır. Fransa Cumhurbaşkanı, Francois Mitterrand, *Collège de France* hocalarından “gelecekte öğretimin temel prensiplerine ilişkin” öngörülerini raporlamalarını talep eder. Bu raporda dile getirilen öneriler için bkz. (Bourdieu, 2008).

Bourdieu ve Passeron, *Varisler*’deki sorgulamalarını 1970 yılında yayımlanan *Yeniden Üretim: Eğitim Sistemine İlişkin Bir Teorinin İlkeleri* başlıklı çalışmalarında bir *kültürel yeniden üretim* teorisine dönüştürürler. Bu çalışmalarında yazarlar, belli bir toplumsal sınıfın habitusundan neşet eden bir “**kültürel keyfiyet**”⁹ dayatılmasını” ve “meşru otorite olarak ikrarını” sorunsallaştırırken¹⁰, bu dayatmayı mümkün kılan toplumsal ve kurumsal koşulların izini sürmüşler, nihayetinde bu koşulların mümkün kıldığı örtük mekanizmaları ifşa etmeye çalışmışlardır (Bourdieu ve Passeron, 2019). Bu çalışmada, “eğitim sisteminin en iyi gizlenen ve en özgül işlevi[nin]...[sistemin] sınıf ilişkileri yapısıyla ilişkisinin nesnel gerçekliğini maskeleyerek” (Bourdieu ve Passeron, 2019, ss. 257-58) olduğu tezi, bir dizi kavram seti üzerinden dile getirilir. *Yeniden Üretim*’i, benzer bir tezi savunan *Varisler*’den farklı kılan da esasında bu kavram setidir. *Yeniden Üretim*’de, Bourdieu ve Passeron, eğitim sisteminin toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretimi ile olan ilişkisinin, farklı toplumsal koşullarla şekillenen Fransa dışındaki toplumsal bağlamlarda da ele alınabilmesine olanak sağlayacak kavramsal bir çerçeve geliştirmişlerdir. Bourdieu, akademik çalışmalarda (ve hatta gündelik dilde de) sıklıkla kullanılan *habitus* ve *kültürel sermaye* kavramlarını da yine bu çalışmasında rafine etmiştir.¹¹

Bourdieu ve Passeron, kitabın ilk kısmında ürettikleri kavram seti ile bir “sembolik şiddet teorisi”nin temellerini oluşturmak isterler (Bourdieu ve Passeron, 2019). Bu çalışmalarında yazarlar, “pedagojik eylem”i bir sembolik şiddet biçimi olarak tanımlarlar. *Sembolik şiddet*, bir sınıfa ait normların ve kültürel tercihlerin (“kültürel keyfiyet”), toplumun geneli tarafından bir zaruret olarak kabulüne işaret eder (Bourdieu ve Passeron, 2019) Bu şiddetin *sembolik* olması, fiziksel şiddetten farklı olarak fark edilmemesine; *şiddet* oluşu ise fark edilmemesinden kaynaklı olarak bireye ve aslında topluma olan zararının büyüklüğüne işaret etmektedir. Bir *kültürel keyfiyet* olarak belirli norm ve değerlerle örülü belirli bir habitusun *tek makbul habitus* olarak kabulü ve bu habitusa uyumlanmayan diğer tüm pratiklerin hem egemen söylem hem de dışarıda kalan bireylerce değersizleştirilmesi sembolik şiddeti açığa çıkarır. Egemen söylem ve pratiklerinin meşruiyetini devam ettirebilmesi, sembolik şiddetin büyüklüğü oranında görünmezliği ile mümkündür (Bourdieu

9 *Yeniden Üretim* kitabının Türkçe baskısına “Takdim” yazısı yazan Emrah Göker, Türkiye’de Bourdieu’nün tezleri çerçevesinde gerçekleştirilen akademik çalışmalarda “bir set olarak ithal edilen” kavramlar arasında (kavramın merkeziliğiyle ters orantılı biçimde) “kültürel keyfiyet” kavramının yer almadığına dikkat çeker (2015).

10 Bourdieu, bu iki temayı, 1979 yılında yayımlanan *Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi* başlıklı çalışmasında, *kültürel sermaye* ve *kültürel hegemonya* ilişkisi üzerinden çok daha etraflıca ele alır.

11 Bourdieu, *habitus* kavramını ilk kez *Yeniden Üretim* kitabında kullanır. *Varisler* kitabında, “habitus”a işaret eden tanımlamalar yapmış olsa da (örneğin, *geldikleri çevreye borçlu oldukları tüm bir ön yatkınlıklar ve ön malumatlar bütünü*, 2012) kavram olarak metin içinde kullanmamıştır.

ve Passeron, 2019). Zira sembolik şiddet ne denli baskın ise, kutsadığı değerler de bir o kadar arzulanır.

Kitabın ampirik bulgularını içeren “Düzenin Muhafazası” başlıklı ikinci bölümünden farklı olarak, Bourdieu’nün özgün kavramlarından biri olan “sembolik şiddet”in ortaya çıkış koşullarının tanımlandığı, daha teorik olan birinci bölümde, Bourdieu “sistemik kavramlar” olarak adlandırdığı bir dizi kavrama¹² yer verir (Bourdieu ve Passeron, 2019). Bu kavramlar üzerinden Bourdieu, fırsat eşitliği söyleminin ardında meşruiyeti çoğunlukla sorgulanmayan eğitim sisteminin, fırsatı aslında halihazırda imtiyazlı sınıfların kullanımına sunan yerleşik işleyiş mantığının tezahürü olan mekanizmaları ortaya çıkarmaya çalışır. Zira bu mekanizmalar, akademik alanın, kökeninden bağımsız olarak tüm öğrencilerde bulunduğunu varsaydığı ve bu varsayımına göre ödüllendirdiği (akademik dile aşinalık, kendini rahat ifade etme, otorite karşısında saygın ve öz güvenli bir duruş, eleştirel bakış açısı, nitelikli sorgulama gibi) belirli yumuşak becerileri kültürel sermayesi yüksek üst sınıfların halihazırda akademik alana getirerek yarışa önde başladıkları toplumsal gerçeğini perdelemektedirler. Toplumsal imtiyazları yeniden üreten bu mekanizmanın örtüklüğü dolayısıyla, akademik alanda değer gören *edinilmiş* becerilerden yoksun halde akademik yarışa başlayan alt toplumsal sınıflara mensup öğrencilerin tecrübe ettikleri “tedrisi başarısızlık, tabii surette yetenek eksikliğine [bağlanmaktadır]” (Bourdieu ve Passeron, 2020). Dahası, bu becerileri eğitimleri sürecinde edinmeye çalışan halk sınıflarından öğrenciler, eğitimleri boyunca ve sonrasında iş piyasasında, akademik donanımlarından bağımsız olarak, değer atfedilen bu nitelikler bakımından daha yetersiz bulunarak, sistem tarafından (ya da kendi kendilerine) *elenmeye*¹³ maruz kalmaktadır. Bu şekilde, “kaderlerinin fazlasıyla farkında olan, ancak bu kaderin gerçekleştiği yollardan fazlasıyla bihaber en yoksun sınıflar”, kendi kendini

12 Bourdieu, sayfada bu kavramları şu şekilde verir: “Kültürel keyfiyet” (*cultural arbitrary*), “sembolik şiddet” (*symbolic violence*), “pedagojik iletişim ilişkisi” (*relation of pedagogic communication*), “dayatma biçimi” (*mode of imposition*), “zihne kazıma biçimi” (*mode of inculcation*), “meşruiyet” (*legitimacy*), “ethos”, “kültürel sermaye” (*cultural capital*), “habitus”, “toplumsal yeniden üretim” (*social reproduction*) ve “kültürel yeniden üretim” (*cultural reproduction*).

13 Bourdieu, “elenme”yi mutlak surette eğitim hayatından kopma anlamında kullanmaz. Bu kavramla, daha çok, “iktidar alanının” (*field of power*) dışına itilmeyi kasteder. Bu argümana göre, aileden tevarüs edilen ekonomik ve özellikle kültürel sermayenin yokluğu ya da yetersizliğinde, alt toplumsal sınıflardan gelen öğrenciler, ya akademik alanda ayrıcalıklı sınıfların habitusu ile örtüşen pratik ve normlara uyum sağlayamamakta ve akademik anlamda başarısız olmakta (*elenme*) yahut akademik olarak başarılı olacaklarını düşündükleri ancak daha az prestij atfedilen fen ve edebiyat bölümlerini tercih etmektedirler. Bu şekilde “üniversitenin beş kapısı”ndan (Tıp, Eczacılık, Hukuk, Fen ve Edebiyat fakülteleri) sadece ikisine (Fen ve Edebiyat) yönelimle, kendileri de farkında olmadan, “küme düşürülme”ye maruz kalmaktadırlar (Bourdieu, 2020). Bourdieu, alt ve üst toplumsal sınıfların bulunma oranlarına göre belirginleşen böylesi bir *disiplinler hiyerarşisi* ile mevcut toplumsal hiyerarşilerin akademik alana aktararak sürekliliğinin temin edildiğini savunur.

gerçekleştiren bir kehanet gibi, içine doğdukları dezavantajlı toplumsal şartların, farkında olmadan, yeniden üretimine katkıda bulunurlar (Bourdieu ve Passeron, 2020).

Bourdieu, toplumda üst sınıflara ait belirli kültürel norm, değer ve beğeni yargılarının toplumsal statü belirleyici mahiyetini, toplumsal koşulların doğal ve zorunlu bir getirisi olarak görmez. Ona göre, diğer tüm habitusların karşısında belli tür bir habitusun imtiyazı, “keyfi bir dayatma ve zihne kazıma usulünü (eğitim) takip eden” bir *kültürel keyfiyetin* sonucudur (Bourdieu ve Passeron, 2019). Bir keyfiyet olduğu için de meşruiyeti sorgulanabilir olmalıdır. Toplumsal eşitsizlikleri üreten koşulların olabildiğince reforme edilebilmesi için bu sorgulama elzemdir. Bourdieu, *Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi* (1984) başlıklı ses getiren çalışmasında, böylesi bir sorgulamanın yokluğunda, ayrıcalıklı sınıflara özgü beğeni yargılarının, bireylerin toplumsal değerlerini belirleyen parametrelere nasıl dönüştüğünü ele alır. Bu parametreler gücünü, meşru oldukları kabulünden almaktadır. Bourdieu’ye göre, demokratik idealler söylemiyle belirlenen, modern kapitalist toplumda, bu meşruiyetin kaynağı ise bizzat “okul”dur. Bourdieu, “okul”u kapitalist toplumda, sosyal ayırım ve rollerin kutsallaştırılmasında ve maddi gücün sembolik güce dönüştürülmesinde kilit noktada görür. “Eşitleyici ve özgülleştirici okul söylemi” (Bourdieu, 2008) altında “okul”un çoğunlukla fark edilmeyen bu örtük misyonu, feodal toplumda Kilise’nin ayrıcalıklı haklara meşruiyet atfeden misyonundan çok da farklı değildir. Bourdieu’nün *Devlet Soyluları: İktidar Alanında Elit Okullar* kitabının İngilizce tercümesine (1996) yazdığı Önsöz’de Loïc J. D. Wacquant, feodal toplumda iktidar, günümüze göre çok daha basit, birbirini tamamlayan ikili bir karşıtlık üzerinden, “kelimelere ve kılıçlara hükmedenler” arasında paylaşılrken; modern kapitalist toplumun ortaya çıkışı ile, bu paylaşımın, toplumsal gücün farklı biçimlerinin sürekli surette deveren edip, çarpıştığı çok daha karmaşık bir ilişkiler ağı içerisinde gerçekleşmeye başladığını yazar. Bourdieu’ye göre de günümüz modern toplumunda egemen değerlerin, normların ve dünya görüşlerinin topluma “doğal” ya da “evrensel” olarak benimsetilmesi sürecinde kültürel hegemonya, “çok daha incelikli yöntemler” üzerinden tesis edilmeye başlanmıştır (Bourdieu, 2020). Meşruiyeti temin eden bu *incelikli yöntemler*, eskisine göre “zaman ve para açısından daha maliyetli olmakla birlikte” (Bourdieu, 2020), günümüz toplumunda eğitim sistemi tarafından, bilhassa da *elit okullar* olarak kabul gören kurumlar tarafından uygulanmaktadır.

Devlet Soyluları kitabında Bourdieu, Fransız toplumunun en yüksek statülü mesleklere kapı aralayan yükseköğretim kurumları olan *grande école*’lerin sınavlarına hazırlayan ortaöğretim düzeyindeki okulları çalışma odağına alır. Kitabın başlığı, feodal toplumda iktidarın aile içinde kalması adına kan bağı üzerinden gerçekleşen güç ve ayrıcalık aktarımının, günümüzde benzer bir motivasyonla elit okul diplomaları üzerinden gerçekleştirildiğine işaret etmektedir. Üstelik günümüzde yeniden üretilen

soyluluk, eskiye nazaran çok daha meşru ve yapısal eşitsizliklerden kaynaklanan farklılıkları çok daha fazla gizleyici mahiyettedir. Bu araştırmasında, Bourdieu, toplumsal sınıf ile tedrisi sınıflandırmaların arasındaki ilişki üzerine daha bir odakla eğilmesine sebep olarak, 1960'lı yıllara ait bir dokümandan bahseder (1996). Paris'te kız öğrencilerin devam ettiği, *grandes écoles* giriş sınavlarına hazırlayan bir okuldaki (*khâgne*) bir felsefe öğretmeni tarafından dört yıl boyunca tutulan, 154 adet bireysel değerlendirme raporunu ihtiva eden bu dokümanda, öğrencilerin yazılı ve sözlü notları ile birlikte öğretmenin öğrenci ödevlerine betimleyici yorumları yer almaktadır. Bununla birlikte, bu dokümanı Bourdieu'nün araştırması için ilginç kılan asıl husus, değerlendirme raporlarında, ödevlerle ilintili bilgilerin dışında, öğrencilerin doğum tarihleri, mezun oldukları ortaokul, ebeveynlerinin meslekleri ve ikamet yerleri gibi ödevlerle doğrudan ilişkili olmayan, öğrencilerin toplumsal kökenlerine ilişkin bilgilerin de yer almasıdır. Bourdieu, bu verileri, öğretici yargısını şekillendiren bilişsel yapıları açığa çıkarabilmek adına tablolaştırır.¹⁴ *Devlet Soyluları* kitabında yer alan bu tabloda (Bourdieu, 1996), Bourdieu, öğrenci ödevlerinin değerlendirilmesinde kullanılan sıfatlarla öğrencilerin toplumsal kökenlerine ilişkin verilerin -ebeveyn mesleği ve ikamet edilen yer (Paris ya da taşra)- analizini yapar. Bu analiz sonucunda, toplumsal köken yükseldikçe, ödev değerlendirmelerinde olumlu sıfatların kullanımının arttığını ve (birkaç istisna olmakla birlikte) verilen notların yükseldiğini bulgular. Benzer toplumsal kökenden gelen öğrencilerde ise Paris ikameti, “en müstesna sıfatların” kullanımında ilave avantaj sağlıyor görünmektedir (Bourdieu, 1996). Muhtemelen tamamen akademik bir değerlendirme yaptığını düşünen öğreticinin kullandığı sıfatlar sınıflandırıldığında, olumlu sıfatların kullanımında, Bourdieu, küçük burjuvaziden (*petit bourgeois*), ticaret burjuvazisine (*business bourgeois*) ve entelektüel sınıflara doğru belirgin bir artış bulgular. Alt toplumsal sınıflardan gelen öğrencilerin değerlendirmelerinde kullanılan olumlu yorumlara ise ya şerh düşülmüş (örneğin, *eksik ve tuhaf ama ilginç, saçma değil ama biraz basit, anlaşılır ama biraz sık*) ya da *kitabı, emek harcanmış, ciddi, sistemli, makul* gibi daha nötr olumlu sıfatlar tercih edilmiştir (Bourdieu, 1996).

Bourdieu, eğitim sisteminde sıradan bir öğreticinin yargısını şekillendiren, “ideolojik makine” (Bourdieu, 2008) olarak nitelediği mekanizmaların etkinliğini ve sürekliliğini, örtük olmalarına borçlu olduklarını düşünür. Ona göre, bu mekanizmaların örtük kalmasının en önemli sebebi, tüm öğrencilerin erişimine açık olan ulusal sınavlarla biçimsel eşitliğin temin edildiği Fransız eğitim sisteminde,

14 Bourdieu, *State Nobility: Elite Schools in the Field of Power* (Fr. *La Noblesse d'État. Grandes écoles et esprit de corps*) kitabında, bu verilerin tablolaştırılmasında nasıl bir yol izlediğinin detaylı bir açıklamasını yapar (1996).

başarıyı tümüyle bireysel çaba ve yetenekle ilişkilendiren *meritokratik* söylemdir. **Yetenek ideolojisi** ve **eşitlik miti** olarak farklı adlandırmalarla ifade ettiği bu söylem, meşruiyetini biçimsel eşitlikten almakta, eğitime erişim imkanını fırsat eşitliği etiketiyle sunmaktadır. Oysaki Bourdieu'nün araştırmalarında göstermeye çalıştığı üzere, farklı toplumsal kökenlerden gelen öğrencilerin, ayrıcalıklı toplumsal konumlara erişimdeki fırsatları eşit olmamaktadır.

Çalışmasında belirli elit okulları araştırma odağına almakla birlikte, Bourdieu, analizinde tekil kurumlarla ilgilenmez. Onun ilgilendiği bu kurumların belirlediği iktidar alanıdır. Üstelik bu iktidar alanı, bu kurumların tüm bileşenlerinin erişimine aynı oranda açık değildir. Diğer bir ifadeyle, Bourdieu, bir elit ayırım yeniden üretim mekanizması olarak elit okulları, bir elit birey kuluçka makinesi olarak görmez. Tam tersine, bu okullara, halihazırda üst toplumsal konumdan gelen bireylerin ayrıcalıklı konumlarını muhafaza edici ve kuvvetlendirici bir misyon atfeder. Belirli ekonomik ve kültürel sermayeden yoksun halde bu okullara gelen öğrencilerin, üst sınıfa ait makbul kültürden ziyade bu kültürün malumatına erişimi olduğunun altını çizer.¹⁵

Nihai olarak, Bourdieu'nün kültürel yeniden üretim teorisinde, eğitim sistemi, koşulların eşitsizliğini yeteneklerin eşitsizliğine dönüştürerek eşitsiz koşullara meşruiyet kazandırmakta, böylelikle yapısal koşulların neden olduğu eşitsizliklerin yeniden üretimine katkıda bulunmaktadır. Üstelik, bu döngünün kırılması kolay değildir. Zira bu döngünün dezavantajlı kılmaya devam ettiği alt toplumsal gruplar da okulun eşitleyen ve özgürleştiren misyonunu büyük ölçüde içselleştirmişlerdir. Diğer bir ifadeyle, sistem dışına itilmelerini, kolektif bir kaderin tezahürü olarak değil, bireysel bir kader olarak, kişisel yetersizlikleri ile açıklama eğilimindedirler (Bourdieu, 2008). Bourdieu'ye göre, bu noktada yapılması gereken, başarısızlığı bireysel faktörlere atfederek, sistemi meşrulaştırmanın (*meritokratik söylem*) ötesinde, tam da bu meşruiyeti sorgulayarak, akademik alana girişte, kökeninden bağımsız tüm öğrencilerin hazır bulunuşluğunu temin edecek bir pedagojik formasyonun okulöncesinden itibaren öğrencilere sunulmasıdır (Bourdieu, 2020).

15 Bourdieu, elit eğitimle elit sınıfa dahil olabilmeyi "boş bir gaye" olarak görür ve buna ihtimal vermez. (Bourdieu, 2020). Alt toplumsal sınıflardan gelip, elit eğitim yolu ile üst toplumsal konum elde eden kişilerden "mucize çocuklar" (*miracle children*) (Bourdieu, 1996, s. 104), "mucizevi olarak kurtulmuş çocuklar" (*miraculously saved children*) (Bourdieu, 2008) olarak bahseden Bourdieu, *Devlet Soyulları* kitabında işçi sınıfı çocuklarının *taupe* ve *khâgne*'lerdeki oranlarını sırasıyla %4,5 ve %3,5 olarak verir (1996) ve istisna olarak görme eğiliminde olduğu bu örneklerin varlığını kültürel yeniden üretim tezi için bir tehdit olarak görmez. (Bu noktada, taşra kökeninden gelip, orta ve yükseköğrenimini Fransa'nın elit eğitim kurumlarında tamamlayan Bourdieu'nün kendisinin de bir *mucize çocuk* olması ilgi çekicidir.) Aksine, eriştikleri konumu tamamıyla borçlu oldukları eğitim kurumuna gönülden bağlı olan bu "mucize çocuklar"ın varlığının eğitim sistemindeki hakim *yetenek ideolojisi* ve *eşitleyici okul mitine* dayanan meritokratik söylemin meşruiyetine katkıda bulunduğundan bahseder.

Elit Okullar Güncel Literatüründe Öne Çıkan Kavramlar

Yüklü bir tarihi bagajın eşlik ettiği *elit okullar*, fiziksel ve sosyal kapanma (*social closure*) niteliklerinin etkisi ile büyük oranda kapalı kutu olarak kalmakla birlikte, yirminci yüzyılın ikinci yarısından sonra eğitim sosyolojisi disiplinde, Bourdieu'nün çalışmalarının da önemli katkısıyla, sosyolojik araştırma nesnesi olarak farklı yönlerden ele alınmaya başlanmıştır. Bu dönemde, toplumsal eşitsizlikler ve sosyal hareketlilik temaları odağında ele alınan elit okullara yönelik akademik ilgi, 2000'li yıllarda (bilhassa son on yıl boyunca) artarak devam etmiştir. Bir kavramsal analiz çalışması sunacak olan makalenin bu bölümünde, 2000 yılı sonrası “elit okullar” üzerine yayımlanmış olan akademik çalışmalarda, tartışmaların ne yönde seyrettiği, bu tartışmaların üzerine inşa edildiği kavram setleri üzerinden analiz edilmiştir. İlgili analizde, elit sınıf ile eğitim arasındaki ilişkiyi açıklamaya yönelik özgün kavram kategorileri geliştirmiş olan çalışmalar üzerine odaklanılmıştır.¹⁶ Kavramsal analiz çalışmalarında, bulguların bir “kavramsal harita” üzerinden görsel olarak ifadesi, kavramlar arasındaki ilişkilerin daha belirgin biçimde görülebilmesini sağlar. Bu analiz sonucu oluşturan kavramsal harita (**Şekil 1**) üzerinden, güncel tartışmalarda Bourdieu etkisinin ne ölçüde devam ettiğinin cevabı aranmıştır.

Bourdieu, toplumsal statü atfedilen ve sergilenmesinde “çaba emaresi olmayan” belirli davranış ve niteliklerin doğuştan getirilen yetenekler adı altında “doğallaştırılmasını”, “kabiliyet aristokrasisi” kavramsallaştırması üzerinden problematize eder (Bourdieu, 2020). Ona göre, üst sınıfların habituslarının bir getirisi olan belli eyleme ve söyleme biçimleri, bireylerde doğuştan getirilen beceriler olmayıp, kültürel sermayesi yüksek aile yapısı içerisinde süreç içinde *edinilmiş* yatkınlıklardır (Bourdieu, 1996). Sözgelimi, üst düzey bir restoranda ne sipariş edeceğini bilmek, herkesin öğrenebileceği bilişsel bir bilgiyi gerektirirken, o yemeğin nasıl yeneceğini bilmek, bunun tecrübe edildiği ortamlara maruz kalmanın getirdiği “bedensel/ tecrübi” (*corporeal*) bilgiyi gerekli kılmaktadır (Bourdieu, 1996). “Elit okullar” ve “elit eğitim” literatüründe merkezi bir konumda yer alan *ayrıcalık* olgusu, güncel tartışmalarda “ayrıcalığın görünmezliği” (Courtois, 2018; Gaztambide-Fernández, 2009; Howard, Polimeno ve Wheeler, 2014; Keddie, Jacobs ve Nelson, 2021; Khan, 2011; McIntosh, 1988), “ayrıcalık merceği” (Howard ve diğerleri, 2014), “bir kimlik olarak ayrıcalık” (Charles, 2014; Howard, 2010; Pinto-Dror ve Shoshana, 2024), “ayrıcalığın bedenleşmesi” (Daloz, 2010; Lareau, 2011; Merry ve Boterman, 2020;

16 Özgün kavramların geliştirildiği kaynaklar, makale yazarının elit okullar odağında devam etmekte olan doktora çalışması için yapmış olduğu geniş kapsamlı literatür okumaları sürecinde belirlenmiştir. Kaynaklar, özellikle elit okullarda ayrıcalık tecrübesi ve yeniden üretimine dair tartışmaları içeren çalışmalar arasından seçilmiştir.

Taylor, 2021), “ayrıcılık adaları” (Courtois, 2018), “ayrıcılık fanusu” (Keddie ve diğerleri, 2021), “ayrıcılık kalesi” (Howard, Pine, Muench ve Peck, 2020), “ayrıcılığın standartlaşması/doğallaşması” (Barrera, Falabella ve Ilabaca, 2021; Gaztambide-Fernández, 2011; Gibson, 2019) kavramları üzerinden ele alınmıştır.

Ayrıcılık olgusunun bireylerin kendileri, başkaları ve toplumsal dünyalarına dair düşüncelerini nasıl etkilediğini, üst toplumsal sınıftan sekiz gencin bireysel hikayeleri üzerinden analiz eden Howard ve arkadaşları (2014), “görünmez bir mevcudiyet” olarak tanımladıkları ayrıcılığın, onu tecrübe eden elit okul öğrencileri tarafından nasıl (farkında olmaksızın) görmezden gelindiğine dikkat çekerler (s. 206). Birbirinden farklı hikaye ve hedefleri olan bu sekiz genç, etraflarındaki olgu ve olaylara bir **ayrıcılık merceği**nden (*lens of privilege*) bakmakta; bakış açısı, yargı ve eylemlerini bu ayrıcılık merceğinden geçirmek suretiyle üretmekte ve şekillendirmektedirler (Howard ve diğerleri, 2014). Öyle ki imtiyazın reddi bile imtiyazlı koşulların imkanı ile olabilmektedir.¹⁷ Sürekli tecrübe edilmeleri dolayısıyla *doğallaşan* sınıfsal ayrıcalıklar, “odadaki fil” gibi, dillendirilmeseler de avantajlı koşulları üreten ortamlarda bulunmanın bir getirisi olarak mevcuttur (Howard ve Gaztambide-Fernández, 2010). İmtiyazlı toplumsal koşullara sahip bireyler, genel olarak, içinde bulundukları koşulların ortaya çıkmasında, ailelerinin onlara sağladıkları imkanların etkisini yadsınamamakla birlikte, bulundukları konumu temelde bireysel yetenek ve niteliklerine atfetme eğilimindedirler. Bu eğilimi, Jenny M. Stuber, 2010 tarihli makalesinde, elit eğitim alan üst-orta sınıf öğrencilerin, sahip oldukları nesnel avantajların farkında olmalarına rağmen (“*Böyle bir okula gidebildiğim için gerçekten şanslıyım*”), bu avantajların onları imtiyazlı yaptığı önermesine olan mesafelerinin (“*O kadar da zengin değilim*”) oluşturduğu çelişki üzerinden dikkat çeker. Stuber’a göre bu çelişkili söylem, genelde toplumsal sınıfın, özelde ise sınıf avantajlarının imtiyazı tecrübe eden bireyler için nasıl “görünmez ve önemsiz” hale geldiğini göstermektedir (s. 150).

İmtiyazlı sınıfların ayrıcalığı doğallaştıran bu temayülünün arkasında bu ayrıcalıkların aile ortamında bir süreç içerisinde kademeli olarak edinilmiş olmasının önemli etkisi vardır. Barrera ve arkadaşlarının (2021) “aile stratejileri” olarak adlandırdıkları bu sosyalleşme süreci, bireyin hayatında erken başladığı ölçüde etkili olmakta ve “doğallaşmaktadır” (s. 7). Courtois’nın (2018) kavramsallaştırdığı

17 Sekiz gençten biri olan, Orta Amerika’da yoksullara hizmet veren bir doktor olmayı hedefleyen Meredith, bulduğu her fırsatta gündelik ayrıcalıklarını terk ederek, farklı toplumsal gerçeklikleri keşfedebilmek adına farklı ülkelere yolculuk yapabilmeyi istemektedir. Öte yandan, bu hedefin kendisi (farklı ülkelere seyahat), terk etmeye çalıştığı -ekonomik sermayeden bağımsız olmayan- ayrıcalıkları gerekli kılmaktadır (Howard ve diğerleri, 2014).

şekliyle, aykırı/alternatif toplumsal gerçeklerden görece yalıtılmış “**ayrıcalık adaları**” üzerinde yaşayan üst toplumsal sınıf üyeleri, eğitim, sosyal ve meslek hayatları boyunca, çoğunlukla benzer yaşam biçimlerine sahip kişilerle bir araya gelmekte, alt toplumsal sınıflara ait gerçekliklerle genellikle (sosyal sorumluluk ve hayırseverlik projeleri gibi) steril şartlarda karşılaşmaktadır (s. 197). C. Wright Mills’in (2019) de ifade ettiği üzere, günümüz modern toplumunda imtiyazlı toplumsal konumlara sahip grupların çeşitliliği artmış olsa da (askeri elitler, siyasi elitler, medya elitleri, ekonomik elitler vs.), bu gruplar, benzer düşünüş ve yaşayış şekilleriyle çeşitli ortaklıklarda (iş ortaklıkları, evlilik, komşuluk vs.) bir araya gelmekte, iktidar konumlarının kendi aralarında el değiştirdiği tek bir *iktidar seçkinleri* sınıfı oluşturmaktadır.

Benzer habitus etkisinin yanı sıra, “**ayrıcalığın görünmezliği**”, tecrübe edilen imtiyazlı koşulların, çalışma ve beceriler sonucu *hak edilmiş* olduğuna dair inançla doğrudan ilişkilidir. Bourdieu’nün *yetenek ideolojisi ve meritokratik mit* olarak kavramsallaştırdığı bu inanç, hem imtiyazlı sınıflar hem de toplumun geri kalanı için imtiyazın meşruiyetini temin etmektedir (Bourdieu ve Passeron, 2019). Aristokratik toplumda soylu kan üzerinden tevarüs edilen imtiyazlı toplumsal konumu, modern toplumda **meritokratik söylem** yetenekler, azim ve çalışma üzerinden, yine üst sınıflar için üretmektedir. Üstelik, aristokratik toplumda değersiz addedilen *çalışarak kazanmanın* modern toplumda norm haline gelmesi ile, toplumsal eşitsiz durumlar, yapısal faktörler göz ardı edilerek, bireysel başarıya (ve de başarısızlıklara) atfedilmek suretiyle sorgulanmadan varlığını devam ettirmektedirler. Elit okullar üzerine yapılan güncel tartışmalarda, “tevarüs edilen/bahşedilen ayrıcalıklar” (*ascribed privilege*) ve “hak edilen/kazanılan ayrıcalıklar” (*achieved privilege*) arasında kurulan karşıtlığın, “**demokratik eşitsizlik**” (Khan, 2011), “**dezavantajların bireyselleştirilmesi**” (Khan, 2011) ve “**çeşitlilik söylemi**” (Gaztambide-Fernández, 2009; Prosser, 2020; Vaccaro, Swanson, Marcotte, Newman, 2019) kavramları üzerinden ele alındığı görülmektedir.

Meritokratik söylemin “soyadı – liyakat” (*birth - merit*) üzerine kurguladığı karşıtlığı, 2021 tarihli makalesinde ampirik bulgularla ortaya koyan Max Persson, İsveç’te iki elit okulun¹⁸ öğrencileri üzerine gerçekleştirmiş olduğu nitel araştırmasında, bir davranış ya da söylemin takdir görmesi ya da küçümsenmesinin, onu icra eden kişinin nasıl algılandığı ile olan yakın ilişkisine işaret eder. Örneklemine aldığı iki

18 Makalenin yazarı Persson, örneklemine aldığı bu iki okulu öğrenci demografisine göre seçmiştir: Mukayese kolaylığı amacıyla, Stockholm’un en zengin mahallesinde yer alan, öğrencilerinin çoğunluğunu ekonomik sermayesi yüksek ailelerin çocuklarının oluşturduğu okulu “ekonomik elit okul”, öğrenci nüfusunu bir önceki eğitim kademesinde en yüksek notları alan öğrencilerin oluşturduğu, sınıfsal açıdan daha heterojen olan okulu ise “meritokratik elit okul” olarak adlandırmıştır (2021, ss. 931-32).

okulun öğrencilerinin katıldığı bir uluslararası genç liderler konferansında gözlem yapan Persson, yapılan grup çalışmalarında “ekonomik elit okul” öğrencilerinin daha fazla söz alması ve daha aktif olmalarını, “meritokratik elit okul” öğrencilerinin agresif bulmasına ve bu durumu “ekonomik elit okul” öğrencilerinin başkalarına söz hakkı tanımaya alışık olmamaları ile açıklamalarına dikkat çeker. İkinci grup okul öğrencilerin, ilk grup okul öğrencilerinin öz güvenli rahatlıklarına yönelik olumsuz yargılarını “**ayrıcalık durumu**” (*privilege situation*) olarak kavramlaştıran Persson (2021), bu durumun tam karşısına gayret ile hak edilmiş başarıya işaret eden “**liyakat durumu**” (*merit situation*) kavramını koyar (2021). Bu iki kavram üzerinden Persson, “meritokratik elit okul” öğrencilerinin “elitizmin davranışsal ve duygusal işaretlerine” karşı çok daha hassas olduklarını ve “en iyisi” oldukları iddiasını daha temkinle dillendirmelerini “**güvenli farkındalık**” (*confident awareness*); “ekonomik elit okul” öğrencilerinin ise sahip oldukları ayrıcalığı çok daha fazla benimseyen bir söyleme sahip olmalarını ise “**güvenli rahatlık**” (*confident ease*) şeklinde kavramsallaştırır (2021).

Meritokratik söylemin bu karşıtlığına bir diğer örnek olarak, Shamus Rahman Khan’ın (2011), Amerikan toplumunun en prestijli liselerinden olan, kendisinin de mezunu olduğu St. Paul’s College’da gerçekleştirdiği etnografik araştırması verilebilir. Bu çalışmasında Khan, kendi okuduğu dönemde (1993-1997) “üst sınıf, Protestan ve beyaz olma” üzerinden şekillenen ayrıcalık ve popülerite algısının, okul mezuniyetinden sadece on yıl sonra, bu sefer araştırmacı olarak ikinci kez okula gelişinde, çalışma ve yeteneklerle şekillenen *meritokratik bir söyleme* dönüşüne dair hayretini dile getirir. Khan’ın “**yeni elitler**” olarak adlandırdığı bu yeni grup, eski elitlerden daha farklı bir görünüm arz etmektedir. Öncelikli olarak bu grubun hepsi “beyaz” değildir; hepsinin dört yüz yıl önce Amerika kıyılarına yerleşen büyük dedeleri yoktur ve hepsi kuzeydoğu bölgesinden gelmemektedir. Üstelik bu yeni grup elitler, rap müzik dinlemekten keyif almakta ve kültürle çok daha geniş bir yelpazede ilgilenmektedirler (Khan, 2011). Khan, okula ikinci gelişinde, kendi zamanındaki *tek makbul* elit profilinden¹⁹ çok daha çeşitli ve esnek bir gruba karşılaşmıştır. Öyle ki kendi zamanında beyaz ırkın dışındaki tüm etnik kökenden gelen öğrenciler, birlikte

19 Khan, “ulusal üst sınıfın yeni üyeleri” olarak nitelediği bu profili, “farklı yerlerde çok sayıda evi olan, özel uçaklarıyla haftasonu yurtdışı seyahatlerine çıkan ve aile hanedanlıklarından gelen kişiler” olarak tanımlar. Kendi okul tecrübesinde, okulda çoğunluğu oluşturan bu gruba dahil olmanın zorluğuna değinen Khan, o zamana kadar yapmış olduğu Avrupa seyahatlerinin, almış olduğu keman derslerinin ve özel hocalar tarafından eğitilmenin, bu çoğunluk profile dahil olabilmek için yeterli gelmediğini yazar (2011). Sonraları, çeşitli dahil olma stratejileri geliştirmekle beraber, Khan, St. Paul’s College’i, “uyum sağlamayı öğrendiği ancak mevcut eşitsizliklerin farkına vardıkça, tam olarak mutlu olamadığı” bir yer olarak tanımlar (2011).

azınlık öğrenci yurdunda kalırlarken²⁰, ikinci gelişinde, köklü aile geçmişleriyle ön plana çıkan üst sınıf öğrencilerden azınlık bir grubun ayrı bir yurtta kalmayı tercih ettiklerini büyük bir şaşkınlıkla öğrenir (2011). Üstelik, kendi döneminin elitlerini oluşturan bu profile yönelik, bulundukları konumu *hak etmedikleri* söylemi üzerinden okulda yaygın bir küçümseme bile mevcuttur.

On yıl gibi kısa bir sürede gerçekleşen bu dönüşümü Khan, çaba ve zekaya dayalı meritokratik söylemin yükselişi ile açıklar. Öte yandan bu söylemin, öğrencilerin St. Paul's gibi bir eğitim kurumunda okuyabilmelerini mümkün kılan ailelerinden gelen ekonomik ve kültürel sermayeyi görünmez kıldığına dikkat çeker. Zira, kendi döneminden bugüne söylem ve elit profili değişse de aslında eşitsizlikler değişmeden kalmıştır. Sadece artık bu eşitsizlikler, gayret ve çalışma oranları arasındaki farklara indirgenmiş durumdadır, dolayısıyla da daha demokratik bir görünümde. “Yeni elitler, eski eşitsizlikler” (2011) üzerinden Khan'ın “**demokratik eşitsizlik**” olarak kavramlaştırdığı bu durum, toplumsal hayata eşitsiz başlamanın yol açtığı toplumsal kaderin, bireysel kadere (**dezavantajların bireyselleştirilmesi**) dönüştürülmesine sebep olmaktadır. Khan'ın ifadelendirmesiyle “dünya artık [çeşitliliğe] çok daha fazla açıktır, ancak hala eşitsizdir” (2011). Elit okullarda, etnik çeşitlilik artmış olsa da toplumsal dezavantajlı gruplardan gelen öğrencilerin oranı hala çok azdır (2011).

Toplumsal köken kaynaklı eşitsizliklerin Khan'ın bahsettiği şekilde *demokratikleştirilmesinde*, meritokratik söylemin yanı sıra, “**çeşitlilik söylemi**”nin (*rhetoric of diversity*) de etkisi vardır. Çeşitliliğin artmasını eşitliğin artması ile ilişkilendiren bu söylemin temelinde toplumsal dezavantajlı gruplara yönelik pozitif ayrımcılık mekanizmaları ve ücret yerine sınavla alımı önceleyen akademik demokratikleşme çabası yer alır (Barrera ve diğerleri, 2021). Toplumsal bağlamına göre farklılık arz edebilse de, bugün birçok elit okul herkesin katılımına açık sınavlarla alım yapmaktadır. Bu sayede okullar, en çok eleştirildikleri husus olan, sadece imtiyazlı sınıfların çocuklarına açık oldukları tezini aşmaya çalışmaktadır. Bu şekilde, elit okulların dönemin sosyo-politik şartlarına uygun değişim esnekliklerini “**sınıf koreografileri**” (*class choreographies*) olarak adlandıran Kenway ve arkadaşları (2017), bu stratejilerin mevcut imtiyazların muhafazasında oynadıkları role işaret ederler (2017). Bununla birlikte, erişim, uyumu zorunlu olarak beraberinde getirmemekte,

20 İrlanda ve Pakistan asıllı, her ikisi de taşra kökenli bir anne-babanın oğlu olan Khan da bu yurtta kalmıştır (2011). Bununla beraber Khan, okulun bu uygulamasının ırkçı bir motivasyondan kaynaklanmadığını belirtir. Hatta okulun daha önceleri azınlık öğrencileri tüm yurtlara heterojen bir şekilde dağıtma teşebbüsü bulunduğunu, ancak bu durumdan öncelikli olarak azınlık öğrencilerin şikayetçi olduklarını yazar. Khan, bu durumu, azınlık öğrencilerin, kendilerini, daha kolay yakınlık kurabildikleri azınlık öğrencilerin arasında daha rahat hissetmesi ile açıklar (2011).

akademik kültüre yabancı toplumsal arka plandan gelen öğrenciler, sınıfsal dezavantajlı durumlarını elit okul bileşeni olsalar dahi tecrübe etmeye devam etmektedirler.

Üst sınıfların habitusunda içselleşen değer ve nitelikleri ödüllendirme eğiliminde olan akademik alanda başarı, sınıf içinde olduğu kadar, sınıf dışındaki sosyalleşme alanlarındaki uyumla da ilgilidir. Bourdieu’nün *Varisler*’de ifade ettiği üzere, üst sınıf öğrenciler, geldikleri çevreden “sadece derslerinde doğrudan işlerine yarayacak alışkanlıkları, pratikleri, tutumları” değil, kendilerine akademik getirisi dolaylı olan “malumatlar, maharetler, zevk yargısı ve *ince bir zevki*” de miras olarak alırlar (2020). Amerika’daki elit eğitimi mercek altına aldığı literatür değerlendirme çalışmasında Khan (2016) da, elit okul öğrencilerini, elit olmayan okul öğrencilerine kıyasla avantajlı kılanın, elit okulların öğrencilerine sunduğu “kültürel yetkinliğe ilişkin yumuşak becerilere” yönelik fırsatlar olduğunu yazar (s. 183). Bununla birlikte, elit okulların sunmuş olduğu bu imkanlardan, tüm öğrenciler aynı oranda istifade etmemektedirler. Mills’in (2019) *İktidar Seçkinleri*’nde bahsettiği üzere, *iktidar seçkinleri* sınıfına dahil olabilmek için Harvard’ın prestijli kulüplerinde mesai harcamak, buradaki üst sınıf ağlarına dahil olabilmek gerekmektedir. Üst sınıf arka plandan gelen öğrenciler, kendilerini *evlerinde hissettikleri* bu alanlara uyum problemi çoğunlukla yaşamazken, halk sınıflarından öğrenciler için aynı rahatlık söz konusu olmayabilmektedir. Aristokratik ünvanların etkisini kaybettiği demokratik toplumlarda ayrıcalığın dışa vurumu, hal ve tavırlar üzerinden üst toplumsal konumlara kolay adaptasyon (*ease*) ile olmaktadır.

Khan (2011), St. Paul’s College’a ikinci gelişinde, “ünvanların kibri” yerine, “ayrıcalığın rahatlığı” (*ease of privilege*) ile karşılaştığını yazar (s. 10). “Yeni elit”lerin ayrıcalıklarında, aile ortamından tevarüs ettikleri sosyal ve kültürel yatkınlıklarının kişiliklerine kazandırdığı “**öz güvenli bir rahatlık**” (*ease*) belirleyici olmaktadır. Bourdieu, bu öz güvenli rahatlık halinden, elit sınıfa ait olmanın işareti olarak, *varisleri* diğerlerinden ayıran nitelik olarak bahseder (2020).²¹ Bu duruş, ayrıcalığın bedenleşmiş halinin dışa vurumudur. Howard ve arkadaşları (2014) da başarının belirli kişisel özelliklerle nasıl özdeşleştirildiğini ortaya koydukları çalışmalarında, üst toplumsal sınıfa mensup elit okul öğrencilerinde ortak olarak tespit ettikleri altı nitelik olan, *güvenli, bireysel, kendinden emin, bağımsız, çalışkan ve hedef odaklı* olma üzerinden, ayrıcalığın bir kimlik olarak nasıl bedenleştiğini göstermeye çalışırlar (s. 13). Güncel tartışmalarda sıklıkla geçen bu kavram, üst toplumsal sınıfa mensup öğrencilerin akademik ortamda, haiz oldukları kendini rahat ifade edebilme, hiyerarşi

21 Bourdieu, bu rahatlık (*ease*) haline “alaycı hoppalık” (*ironic casualness*), “özenli zarafet” (*mannered elegance*) ve “statüsel kendine güveni” (*statutory assurance*) örnek olarak verir (2020).

içerisinde öz güvenli duruş sergileyebilme, eleştirel sorgulama ve soyut düşünebilme gibi nitelikleri sayesinde öğretmenlerin ve yönetimin takdirini daha kolay kazanabilme potansiyellerini ifade etmektedir.

Üst toplumsal sınıf kültürüne aşinalığın akademik alanda ortaya çıkardığı avantajı Anthony Abraham Jack (2019), elit okullarda okuyan yoksul çocukların tecrübeleri üzerinden gösterir. “Zengin bir kampüste, yoksul bir öğrenci olmanın ne anlama geldiğini” (s. 26) sorguladığı araştırmasında Jack, prestijli bir üniversiteye prestijli bir lise eğitimi sonrasında gelen yoksul öğrencilerin, prestijli olmayan bir liseden gelen yoksul öğrencilere kıyasla daha kolay uyum sağlayabildiklerini bulgular. Bu duruma gerekçe olarak, ilk gruptaki öğrencilerin elit akademik alandaki ilişkileri yönetebilme becerisini halihazırda geliştirmiş olarak elit üniversite ortamına gelmelerini gösterir. **“Ayrıcalıklı yoksullar”** (*privileged poor*) olarak adlandırdığı bu öğrenciler, farklı yaşam koşulları ve kültürlerinden gelmiş olmakla birlikte, elit lise tecrübeleri sayesinde, üst sınıf yaşam kültürüne “erken bir giriş yapmış olmanın avantajına” sahiptirler (s. 18). **“Çifte dezavantajlılar”** (*doubly disadvantaged*) olarak nitelediği ikinci grup öğrenciler ise aşına olmadıkları bir kültürde rahat hissedebilmek için daha fazla çaba göstermek durumunda kalmaktadırlar.²²

Ayrıcalığı bir *performans* olarak niteleyen Gaztambide-Fernández (2009), *The Best of the Best: Becoming Elite at an American Boarding School* (Türkçesiyle: *En İyi Yılların En İyisi: Bir Amerikan Yatılı Okulunda Elitleşmek*) başlıklı bir elit lisede gerçekleştirdiği iki yıllık etnografik çalışmasında, meritokratik söylemin normu belirlediği Amerikan toplumunda, ayrıcalığın, sahip olunan değil, *icra edilen/tecrübe edilen* bir niteliğe büründüğünden bahseder (s. 12). Toplumsal statü belirleyeni olarak soylu ünvanların yerini profesyonel ünvanlara bıraktığı günümüz modern toplumlarında kişinin toplumsal takdir kazanmasına imkan sağlayacak şekilde kendini sunabilmesi çok daha fazla önem arz etmektedir. Zira öz güvenli bir duruş, aynı zamanda yetkinliğin göstergesi sayılmaktadır. Dolayısıyla, küçük yaşlardan okul mezuniyetine uzanan süreç içinde **ayrıcalığın bedenleştiği** öğrenciler, bu niteliklerin *doğallaşmadığı* aynı okul mezunu arkadaşlarına kıyasla eğitim sonrası meslek hayatlarında işverenlerce daha sıklıkla tercih edilmektedirler (Rivera, 2015).

22 Bourdieu de *Varisler* kitabında, “küçük burjuva çevreden gelen bir çocuk, kültürlü sınıftan gelen bir erkek çocuğu için verili olan şeyi (tarz, zevk, zihniyet, kısacası bir sınıfın doğasında olan, bu sınıfın kültürü olan, yapma-etme-yaşama biçimlerini, maharet ve adabı) sadece ve sadece çok emek vermek şartıyla elde edebilir” diye yazar (2020).

Okul mezuniyeti sonrası istihdam alanında, elit yeniden üretiminin nasıl gerçekleştiğini araştırma odağına alan Lauren A. Rivera, *Pedigree*²³: *How Elite Students Get Elite Jobs?* (Türkçesiyle: *Soy Ağacı: Elit Öğrenciler Elit Mesleklere Nasıl Yerleşir?*) başlıklı kitap çalışmasında (2015), Bourdieu’nün okulun toplumsal eşitsizlikleri akademik ortama aktarmak suretiyle yeniden ürettiğine ilişkin tezini bir sonraki safhaya taşır ve elit yeniden üretiminin okul mezuniyeti ile tamamlanmadığına dikkat çeker. Amerikan iş piyasasında, giriş seviye pozisyonlar için en yüksek maaş veren firmaların²⁴ işe alım kriterlerini ve işe alım görüşmelerini analiz eden Rivera, çalışmasında, aynı elit okul mezuniyeti olan iki öğrenciden üst toplumsal tabakadan gelenin genellikle daha üst mesleki konuma erişmesini, Bourdieu’nün tezine benzer şekilde, elit firmalarda, çoğunlukla elit üniversite mezunu olan işe alım yetkilileri ile iş başvurusunda bulunan elit okul mezunları arasındaki habitus benzerliği üzerinden açıklar. Üst sınıf habitusa sahip bireylerin liyakati (*merit*) tanımlama biçimleri, kendi öz geçmişlerine paralel seyretmekte, sonuçta benzer (hatta aynı) okul mezuniyeti olan, bu okulların prestijli kulüplerinde üyeliği bulunan ve üst toplumsal sınıfa özgü sosyal ve sportif etkinliklere uzun süreli katılım sağlamış olan başvurular çok daha sıklıkla kabul edilmektedir (Rivera, 2015). Bu seçimde adayların bu uğraşlara erişimini mümkün kılan sınıfsal ayrıcalıkların göz ardı edilmesi sonucu, eğitim alanında olduğu gibi, elit firmalarda istihdam alanında da toplumsal dezavantajlar ekonomik eşitsizliklere dönüşmektedir.

Ulusal alan yazında prestijli okullar odağında yapılan çalışmaların önemli bir kısmını tarihsel veri kullanımı üzerinden yapılmış olan okul monografileri (ör. Engin, 2016; Güçtekin, 2016; Kaya, 2022) yahut okul idareci ve mezunlarının kaleme aldıkları hatıratlar (ör. Aray, 1959; Özemre, 2018; Washburn, 1909) oluşturmaktadır. Bu çalışmalar, Türk eğitim sistemi içerisinde seçkin eğitimin ve seçkinlerin eğitim deneyimlerinin izini sürerek Türk eğitim tarihi alanına değerli katkıda bulunurken, aynı zamanda Türkiye’nin toplumsal ve siyasal dönüşümünü anlamaya yönelik çözümlemelere de zemin hazırlamaktadır. Elit okulları jenerik bir olgu olarak ele alan sosyolojik nitelikteki akademik çalışmalar ise çok daha sınırlı sayıdadır. Bu çalışmalardan biri olan ve prestijli okul mezunlarının “öteki” algılarının dönemin sosyopolitik atmosferi içerisinde kapsamlı bir analizini sunan Üstel ve Çaymaz’ın

23 Kitapın ana başlığını oluşturan *pedigree*, iş sahasında kullanımı itibarıyla, elit okul mezuniyeti, *Ivy League* (ABD’nin en prestijli ve köklü üniversitelerinden oluşan birlik) bir okul takımında sporcu olma ya da nitelikli bir firmada erken staj gibi “önemli kişisel başarılarla” işaret etmekle birlikte, kelimenin orijinal anlamı “çaba” ile değil, “miras alınan ayrıcalıklar” ile ilişkili olup, *soy ağacı* anlamına gelmektedir (Rivera, 2015).

24 Rivera, örneklemine, üst toplumsal sınıf çalışanlarının yoğunluğu dolayısıyla “Amerikan ekonomik elitlerine giriş kapıları” olarak tanımladığı, üst düzey yatırım firmaları, yönetim danışmanlık firmaları ve hukuk firmalarını alır (2015).

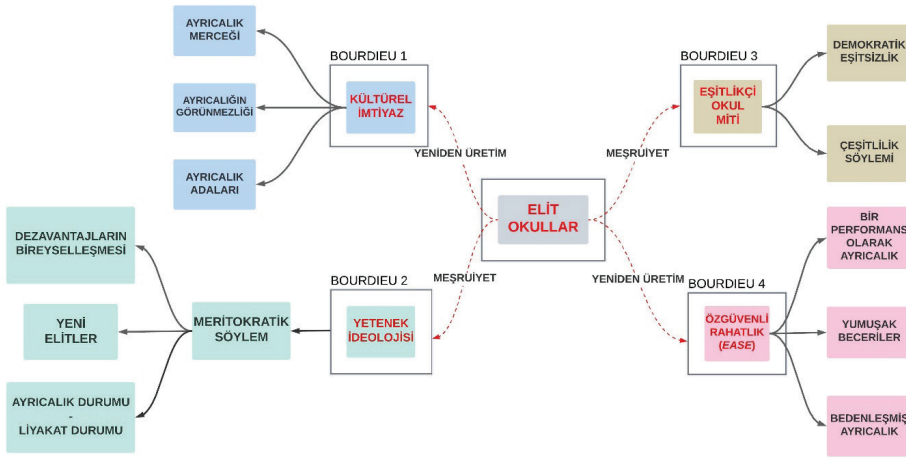
araştırması (2009), özgün kavramsallaştırmaları ile alana önemli katkı sunmuştur. Bununla birlikte, bu çalışma, doğrudan elit okulları değil, elit okul mezunlarının toplumsal meselelere ilişkin görüşleri üzerine eğilmektedir. İstanbul Erkek Lisesi okul örneklemini üzerinden okul mezunlarının yurt dışı eğilimlerini inceleyen bir makale (Tepealtı, 2021) ise, öğrencilerini uluslararası düzeyde rekabet edebilecek nitelikte çok yönlü bireyler olarak yetiştiren prestijli okulların, Türkiye’deki beyin göçü dinamiklerine nasıl katkıda bulunduğunu “müstakbel nitelikli göçmeni kaynağında hazırlamak” ana fikri üzerinden analiz etmiştir.

Doğrudan prestijli okulların seçkinlik mekanizmaları (*mechanisms of distinction*) üzerine eğilen akademik çalışmalara bakıldığında, Bourdieu’nün sermaye ve yeniden üretim tezini teyit eden çalışmalar dikkat çekmektedir. Türkiye’deki prestijli özel okullardan biri olan Özel İstanbul Robert Lisesi üzerine yapılmış olan bir tez çalışmasında (Norcross, 2012) araştırmacı, katılımcıların olumlu/olumsuz birçok ayırt edici karakter özelliklerini Robert Kolej’de geçirdikleri deneyime atfettiklerini ve bu atıflarıyla okulun elit statüsünün yeniden üretilmesine doğrudan katkı sunduklarını bulgulamıştır. Aydın’da iki elit devlet okulunun paydaşları ile gerçekleştirilen bir diğer araştırma (Çengel-Schoville, Schoville, Çöğmen ve Yılmaz Özelçi, 2024), öğrencilerin birincil habitusları ile elit okul habitusu arasındaki uyumda ekonomik ve kültürel sermaye sahipliğinin belirleyici etkisi bulgusu üzerinden Bourdieu’nün kültürel yeniden üretim tezinin Türkiye bağlamında geçerliliğine işaret etmiştir. Bourdieu’nün kavramsal çerçevesinden hareketle Türkiye’deki prestijli okullarda dezavantaj tecrübesi odağında yapılmış bir araştırma (Sofu, 2025) ise, uluslararası literatürde dezavantajın kaynağı olarak bulgulanan ekonomik sermaye ve “beyaz ayrıcalık” yoksunluğundan farklı olarak, aile ortamında seküler pratik ve söylemlere aşinalık üzerinden edinilen “seküler sermaye” sahipliğinin, Türkiye’deki elit okulların modern, seküler kurumsal habitusuna uyumu kolaylaştırıcı işlev gördüğünü, bu “seküler ayrıcalık”tan yoksun olan elit okul öğrencilerinin hakim sosyal ortama katılımda ve bu ortama aidiyette farklı düzeylerde “gerilim” tecrübe ettiklerini bulgulamıştır.

Güncel Literatürde Bourdieu Etkisi

Elit okullar üzerine bir literatür değerlendirmesi sunan Barrera ve arkadaşları (2021), üç tema etrafında sınıflandırdıkları (“Ayrıcalığa erişim: seçme ve hariç tutma”, “Komünite, üyelik ve ethos oluşumu”, “Eğitsel proje ve müfredat”) çalışmaların birbirleriyle örtüşen sonuçlara ulaşmasını ortak kuramsal ve yöntemsel çerçeveye sahip olmaları ve farklı ülke ve bağlamlardaki elit sınıfların ayrıcalıklı konumlarını devam ettirebilmek adına benzer mekanizmalar ve pratikler kullanmaları ile açıklarlar (s. 6). Yazarların tespitine paralel olarak bu çalışma kapsamında üretilen kavramsal

harita da elit okullar üzerine yapılan yakın tarihli çalışmaların benzer anlamlara işaret eden kavram setleri üzerinden tezlerini ortaya koyduklarını bulgulamıştır. Buna göre, elit okullar üzerine eğilen yakın tarihli akademik çalışmalarda öne çıkan kavramların, ağırlıklı olarak Bourdieu’nün eğitim sistemi üzerine yapmış olduğu analizlerinde sıklıkla atıfta bulunduğu “**kültürel imtiyaz**”, “**yetenek ideolojisi**”, “**eşitlikçi okul miti**” ve “**öz güvenli rahatlık**” kavramları etrafında detaylandırıldığı görülmektedir. **Şekil 1**’de yer alan kavramsal harita, elit okullar güncel literatüründe öne çıkan kavramların Pierre Bourdieu’nün kültürel yeniden üretim tezinde işlevsellik kazandırdığı kavram setleri ile olan yakın ilişkisini göstermektedir:

Şekil 1: Elit okullar güncel kavram setlerinin Bourdieu’nün kavram setleri ile olan ilişkisi

Bu kavramsal haritada görüldüğü üzere, elit okullar güncel literatüründe Bourdieu’nün kavram setleri halen geçerlilik ve ağırlıklarını korumaktadır. Bununla birlikte, çalışmalarda alana özgün katkı sunan kavramlar da yer almaktadır. Madeline Levine’in (2006) “**ayrıcılığı bedeli**” kavramsallaştırması, elit okullar literatüründe fazla değinilmeyen bir perspektifi barındırması açısından önemlidir. Başarıya ulaşmaları için her türlü imkanın seferber edildiği elit okul öğrencilerinin kendilerini, kaybetme lükslerinin olmadığı bir yarışta hissetmelerinin getirdiği psikolojik yüke işaret eden bu kavramın, elit okul araştırmalarında çok daha derinlikli olarak ele alınması gerekmektedir. Elit kız okullarını odağına aldığı kitap çalışmasında Charles (2014), bu okullardan bir “**güçlendirme**” (*empowerment*) mekanizması olarak bahseder, mülakat yaptığı kız öğrencilerin toplumdaki hakim kadınlık ve cinsellik söylemlerini, kimi zaman direnç göstererek kimi zaman da yeniden üreterek, nasıl yeniden kurguladıklarını gösterir

(s. 141). Charles'ın çalışması, elit okullar olgusuna, literatürü şekillendiren toplumsal eşitsizlik perspektifi haricinde bakabilmenin taşıdığı potansiyeli göstermesi açısından değerli bir katkıdır. Elit okullar üzerine kaleme aldıkları literatür değerlendirme makalelerinde Kenway ve Koh da 2000 sonrası akademik çalışmaların toplumsal cinsiyet ve ırk temalarına çok daha hassas olduklarının altını çizerek (2015). Altı farklı ülkedeki altı elit okulda gerçekleştirdiği global etnografi çalışmasında Howard (2022) ise, elit okullarda yaygınlaşan “küresel vatandaşlık eğitimi” programlarının, varsayıldığı üzere küresel elit sınıf oluşturma yanısıra, öğrencilerin *farklılıklara* aşına olmalarına, bu sayede tecrübe ettikleri ayrıcalıkların farkına varmalarına ve bu ayrıcalıklardan yoksun toplumsal gruplar için sorumluluk bilinci içinde harekete geçmelerine (“**noblesse oblige**”²⁵) alan açtıklarına dikkat çeker (s. 21).

Sonuç

Yirminci yüzyılın ikinci yarısı itibarıyla eğitimin toplumsal eşitsizliklerin kronikleşmesindeki rolüne ilişkin farkındalık ile eğitim sosyolojisi alanında önemli bir literatür oluşmuştur. Eğitimde dezavantaj üzerinde düşünmek kadar “yukarıyı (da) çalışma”nın (Nader, 1972) gerekliliği, bilhassa 2010’lu yıllardan bu yana prestijli okulları artan oranda sosyolojik nazarın muhatabı haline getirmiştir. Bununla birlikte literatürdeki çalışmalara bakıldığında, Anglo-Amerikan dünyanın ağırlığı dikkat çekmektedir. Bu noktada, farklı ulusal bağlamlardaki çalışmaların sayısının artması, elit okullar ve elit eğitim olgusunun farklı boyutlarının tartışmalara dahil edilebilmesi ve alanın Batı toplumsal merkezli kavramsal ve kuramsal çerçeve içine hapsedilmemesi adına önemli ve gereklidir. Yine literatürdeki çalışmalara bakıldığında, incelenen toplumlardaki elit okul kimliğinin çoğunlukla özel okullara karşılık geldiği görülmektedir. Bourdieu’nün yeniden üretim tezinin işaret ettiği üzere, elit özel okulların üst toplumsal sınıfı yeniden üretim fonksiyonu, temelde bu okulların maliyetlerinin sadece ekonomik sermayesi yüksek sınırlı bir grup tarafından karşılanabilir oluşu ile doğrudan alakalıdır. Öte yandan, Türk eğitim alanında Galatasaray Lisesi ve İstanbul Erkek Lisesi örneğinde olduğu üzere, prestijli devlet okulları da mevcuttur. Elit okulların bir kültürel yeniden üretim mekanizması oluşu argümanının *prestijli devlet okulları bağlamında* çok daha derinlikli ve kapsamlı olarak ele alınıp, eleştirel olarak analiz edilmesi gerekmektedir.

25 Fransızca bir deyim olan *noblesse oblige*, “asaletin yüklediği sorumluluk” anlamına gelir. Tarihsel olarak, aristokrat ve üst sınıf bireylerin, sahip oldukları ve tecrübe ettikleri imtiyazlarla birlikte, benzer imtiyazlardan yoksun olan toplumun geri kalanına yönelik sosyal sorumluluk taşımaları gereğini ifade eder. Bu ilke, özellikle Avrupa feodal toplumlarında soyluların alt tabakalara karşı davranışlarını düzenleyen bir norm olarak gelişmiş, modern anlamda elit sınıfın toplumsal görevlerini vurgulayan bir etik anlayışa dönüşmüştür.

Elit okul mezunlarının bulundukları toplumların farklı iktidar alanlarında karar alıcı konumlarda bulunmaları ve toplumlarının şekillenmesinde önemli rol oynamaları, elit okulların sosyolojik araştırma nesnesi olarak ele alınmaya devam etmesini gerekli kılmaktadır. Bununla birlikte, mevcut literatürün benzer kavram setleri ve tezler üzerinden yaklaştığı elit okullar araştırmalarında alan körlüğünün oluşmaması adına, sosyolojik bakışın eşitsizlik temasının (ve de Bourdieu'nün argümanlarının) ötesine uzanması önem arz etmektedir. Elit okullar alanında yeni boyutların, potansiyellerin, anlamlandırmaların ve de çelişkilerin açığa çıkarılabilmesi adına, her daim eşitsizlik perspektifinden bakışın aktif tutulması elzem olmakla birlikte, özgün durumlara işaret eden özgün kavramların izini sürmek ve eğitim ile diğer toplumsal kurum ve olgular arasındaki ilişkinin anlamlandırılmasına yönelik kuramlar geliştirmek, eğitim sosyolojisi alanının etki alanının genişlemesine de imkan tanıyacaktır.

Where the Sociology of Elites and the Sociology of Education Meet: Revisiting Bourdieu's Legacy in Contemporary Debates Through Elite Schools

Vildan Özertürk Sofu

Introduction

Intellectually pioneered by Durkheim, functionalism assigned a central role to education for maintaining social order. With the emergence of conflict theory, however, sociological debates have increasingly examined education as a mechanism of social control. The institutionalization of the sociology of education as a sub-discipline can be traced to the second half of the 20th century. In the aftermath of 1968, a period marked by heightened awareness of the social conditions faced by disadvantaged groups, the collaborative work of French sociologist Pierre Bourdieu and Jean-Claude Passeron regarding the French education system and the field of cultural power emerged as central points of reference within the discipline. This article examines the influence of Bourdieu's conceptual framework on academic debates surrounding elite schools in the post-2000 era.

Bourdieu's Theory of Social and Cultural Reproduction and Conceptual Framework

An examination of Bourdieu's writings on the French education system reveals these works to be structured around recurring themes. Bourdieu and Passeron

@ Dr., Independent Researcher, vildan_ozerturk@hotmail.com

 <https://orcid.org/0000-0001-6627-4985>

 DOI: 10.12658/M0782
insan & toplum, 2025.
insanvetoplum.org

 Received: 21.04.2025
Revised: 30.05.2025
Accepted: 16.07.2025
Online First: 07.08.2025

(1964) published the initial findings of their research on the education system in *The Inheritors: French Students and Their Relation to Culture*. Drawing on statistical data from French higher education between 1960-1963, the authors focused on the notion of cultural privilege, highlighting how the interplay between the taught academic culture embedded in the university curriculum and the gradually acquired upper-class culture inherited from the family serves to reproduce privilege in favor of the latter group, (i.e., the inheritors).

Bourdieu (2008, p. 38) insisted on the need to maintain a consistently critical perspective toward the mystification of egalitarian discourses within the field of education. In *Reproduction in Education, Society and Culture*, Bourdieu and Passeron (1970) elaborated upon the inquiries they had initiated in *The Inheritors* into a theory of cultural reproduction. In this work, the authors problematized the imposition of a cultural arbitrary arising from the habitus of a particular social class, as well as its recognition as legitimate authority. Through a set of "systemic concepts"²⁶ (Bourdieu & Passeron, 2019, p. 31), they trace the social and institutional conditions that make such imposition possible, ultimately seeking to uncover the underlying mechanisms these conditions enable (pp. 25–26). The primary reason these mechanisms remain concealed is the meritocratic discourse on the French education system. This discourse links success entirely to individual effort and ability, obscuring the underlying structural inequalities.

Bourdieu (2020, p. 26) argued the establishment of cultural hegemony in contemporary societies to have shifted from "the crudest methods of imposition to more subtle forms." These subtle methods are applied primarily by the educational system, especially by institutions recognized as *elite schools*. Bourdieu did not view elite schools as mere incubators serving as mechanisms for the reproduction of elite distinctions but also attributed these schools with a mission that preserves and strengthens the privileged positions of individuals who already come from higher social standings.

Key Concepts in the Contemporary Literature on Elite Schools

Academic interest in elite schools has increased significantly since the 2000s, especially over the past decade. This section of the paper will conduct a conceptual analysis on studies published post-2000 that have developed unique conceptual categories aimed at explaining the relationship between the elite class and education.

26 These concepts are: cultural arbitrary, symbolic violence, relation of pedagogic communication, mode of imposition, mode of inculcation, legitimacy, ethos, cultural capital, habitus, social reproduction, and cultural reproduction.

The concept of privilege occupies a central position in the literature on elite schools and elite education, and contemporary debates have discussed this concept through a variety of frameworks such as the invisibility of privilege (Courtois, 2018; Gaztambide-Fernández, 2009; Howard et al., 2014; Khan, 2011), the lens of privilege (Howard et al., 2014), privilege as identity (Charles, 2014; Howard, 2010), the embodiment of privilege (Lareau, 2011; Merry & Boterman, 2020; Taylor, 2021), privilege islands (Courtois, 2018), the bubble of privilege (Keddie et al., 2021), the fortress of privilege (Howard et al., 2020), and the standardization/normalization of privilege (Barrera et al., 2021; Gaztambide-Fernández, 2011; Gibson, 2019).

Even though individuals from privileged social conditions do not deny the influence of the opportunities their families provide in shaping their circumstances, they tend to attribute their position primarily to individual ability and qualities. Behind this tendency to naturalize privilege lies the fact that these privileges have been gradually acquired within the family environment over time. Socialization, which Barrera et al. (2021) referred to as family strategies, is particularly effective when it starts early in an individual's life and becomes "naturalized" (p. 7). As Aline Courtois (2018) conceptualized, members of the upper social class who live on privilege islands relatively isolated from alternative social realities tend to associate with individuals who share similar lifestyles throughout their education, social, and professional lives.

In addition to the effects of similar habitus, the invisibility of privilege is directly related to the belief that the privileged conditions experienced are earned through work and skills. In aristocratic societies, the privileged social position inherited through noble blood is mirrored in modern societies by a meritocratic discourse that produces privilege for the upper classes through abilities, perseverance, and work. In contemporary debates on elite schools, the contrast between ascribed and achieved privilege is often explored through the concepts of democratic inequality and individualization of disadvantages (Khan, 2011), as well as the discourse of diversity (Gaztambide-Fernández, 2009; Prosser, 2020).

Khan's (2011) ethnographic study conducted at St. Paul's College encountered a much more diverse group than the singular elite profile that had prevailed during his time as a student. Khan used this new group, which he referred to as the new elites, to emphasize that, while the discourse and elite profile may have changed over time, social inequalities have largely remained intact. Only these inequalities have now been reduced to differences in effort and work and therefore appear more democratic. What Khan conceptualized as democratic inequality reflects a shift in which the social destiny that unequal starting points in life shape has been transformed into an individual destiny.

One defining feature of the privileges enjoyed by the new elites is a sense of ease, which Bourdieu defined as a distinguishing quality of the “heirs” (2020, p. 38). Similarly, Gaztambide-Fernandez (2009, p. 12) conceptualized privilege as a performance, not as something possessed but rather something enacted and experienced. Students who already embody this privilege are also more frequently preferred by employers in their professional lives, especially in comparison to peers from the same schools whose embodiment of such traits is less naturalized (Rivera, 2015).

A significant portion of the studies in the Turkish literature focusing on prestigious schools consists of school monographs based on historical data, as well as memoirs written by school administrators and alumni. Academic studies that have explicitly addressed the mechanisms of distinction in prestigious schools often highlight and confirm Bourdieu’s theories of capital and social reproduction (e.g., Norcross, 2012; Sofu, 2025).

The Influence of Bourdieu in Contemporary Literature

The conceptual map developed in the context of this article has revealed recent studies on elite schools to tend to build their arguments using overlapping conceptual sets. These studies predominantly elaborate their analyses around concepts that Pierre Bourdieu frequently referred to in his body of work on the education system, particularly the concepts of cultural privilege, the ideology of talent, the myth of the egalitarian school, and ease. While Bourdieu’s work largely focused on unveiling the implicit mechanisms through which elite schools contribute to the reproduction of upper-class privileges, recent debates (e.g., Gaztambide-Fernández, 2009; Howard, 2010; Khan, 2011; Persson, 2021) have examined how elite school students experience and interpret privilege by analyzing the extent to which elite distinction is reflected in their discourse and practices through everyday rituals and interactions.

Bourdieu’s conceptual framework continues to maintain its relevance and prominence in the contemporary literature on elite schools. However, recent studies have also introduced field-specific concepts that offer original contributions to the discourse. For instance, Levine’s (2006) conceptualization of the price of privilege, Charles’s (2014) portrayal of elite girls’ schools as mechanisms of empowerment, and Howard’s (2022) emphasis on the increasing prevalence of global citizenship education programs in elite schools, which are said to foster students’ awareness of their own privilege and promote a sense of responsibility toward less advantaged social groups (i.e., *noblesse oblige*), are all indicative of such contributions.

Conclusion

Current research on elite schools often relies on similar conceptual frameworks and theoretical premises, and ensuring that no form of disciplinary blind spot emerges in this research is crucial. In order to uncover new dimensions, potentials, interpretations, and contradictions within the field of elite schooling, having the sociological gaze extend beyond the theme of social inequality (and also beyond Bourdieu) is equally as important and essential as maintaining a constant focus on inequality. The production of privilege in elite schools needs to be examined within national contexts beyond the Anglo-American world and with a particular focus on prestigious public schools.

Kaynakça

- Aray, S. (1959). *Bir Galatasaraylının Hatıraları*. Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları Basımevi.
- Barrera, J., Falabella, A. ve Ilabaca, T. (2021). The Untouchables: Elite Schools, Privileges and New Scenarios. *Pensamiento Educativo*, 58(1), 1-16. DOI: 10.7764/PEL.58.1.2021.3.
- Bernstein, B. (2003). *Class, Codes and Control. Towards a Theory of Educational Transmission* (Vol. III). Routledge.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. R. Nice (Çev.). Harvard University Press. (Orijinal çalışma yayımlandığı tarih: 1979)
- Bourdieu, P. (1990). Academic Order and Social Order: Preface to the 1990 edition. P. Bourdieu ve J-C. Passeron. İçinde *Reproduction in Education, Society and Culture* (vi-xiii). R. Nice (Çev.). Sage Publications (Theory, culture & society).
- Bourdieu, P. (1996). *The State Nobility: Elite Schools in the Field of Power*. L. C. Clough (Çev.). Polity Press. (Orijinal çalışma yayımlandığı tarih: 1989)
- Bourdieu, P. (2008). *Political Interventions: Social science and political action*. D. Fernbach (Çev.). Verso. (Orijinal çalışma yayımlandığı tarih: 2002)
- Bourdieu, P. ve Passeron J-C. (1979). *The Inheritors: French Students and Their Relation to Culture*. R. Nice (Çev.). The University of Chicago Press. (Orijinal çalışma yayımlandığı tarih: 1964)
- Bourdieu, P. ve Passeron J-C. (1990). *Reproduction in Education, Society and Culture*. R. Nice (Çev.). Sage Publications (Theory, culture & society). (Orijinal çalışma yayımlandığı tarih: 1970)
- Bourdieu, P. ve Passeron J-C. (2019). *Yeniden Üretim: Eğitim Sistemine İlişkin Bir Teorinin İlkeleri*. A. Sümer, L. Ünsaldı ve Ö. Akkaya (Çev.). 3. Baskı. Heretik Yayınları. (Orijinal çalışma yayımlandığı tarih: 1970)
- Bourdieu, P. ve Passeron J-C. (2020). *Varisler: Öğrenciler ve Kültür*. L. Ünsaldı ve A. Sümer (Çev.). 4. Baskı. Heretik Yayınları. (Orijinal çalışma yayımlandığı tarih: 1964)
- Charles, C. (2014). *Elite Girls' Schooling: Social Class and Sexualised Popular Culture*. Routledge.
- Courtois, A. (2018). *Elite Schooling and Social Inequality: Privilege and Power in Ireland's Top Private Schools*. Palgrave Macmillan.
- Çengel Schoville, M., Schoville, R. G., Çoğmen, S., ve Yılmaz Özelçi, S. (2024). Habitus in elite public high schools: A case study from the perspectives of shareholders. *International Journal of Educational Development*, 110, 103140. <https://doi.org/10.1016/j.ijedudev.2024.103140>
- Daloz, J-P. (2010). *The Sociology of Elite Distinction: From Theoretical to Comparative Perspectives*. Palgrave Macmillan.

- Engin, V. (2016). *Mekteb-i Sultani*. Yeditepe Yayınları.
- Gaztambide-Fernández, R. A. (2009). *The Best of the Best: Becoming Elite at an American Boarding School*. Harvard University Press.
- Gaztambide-Fernández, R. A. (2011). Bullshit as resistance: Justifying unearned privilege among students at an elite boarding school. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 24(5), 581-586. DOI: 10.1080/09518398.2011.600272
- Gibson, A. (2019). The (Re-)Production of Elites in Private and Public Boarding Schools: Comparative Perspectives on Elite Education in Germany. *Comparative Social Research*, 34, 115-135. DOI: 10.1108/S0195-631020190000034006.
- Göker, E. (2015). Takdim: Hür Eğitim Yoktur: Okul Neyi Bölüştürür, Kapatır, (Tekrar) Üretir?. P. Bourdieu ve J-C. Passeron. *İçinde Yeniden Üretim: Eğitim Sistemine İlişkin Bir Teorinin İlkeleri* (ss. 9-20). 3. Baskı. Heretik Yayınları.
- Güçtekin, N. (2016). *İstanbul Erkek Lisesi Tarihi (1923-1884)*. İstanbul Erkek Liseliler Eğitim Vakfı.
- Howard, A. (2010). Stepping outside class: Affluent students resisting privilege. A. Howard ve R. A. Gaztambide-Fernández (Der.). *İçinde Educating elites: Class privilege and educational advantage* (ss. 79-95). Lanham, MD: Rowman & Littlefield Publishers.
- Howard, A. (2022). Globally Elite: Four domains of becoming globally-oriented within elite schools. *Educational Review*, 74(1), 6-24. DOI:10.1080/00131911.2020.1805412.
- Howard, A. ve Gaztambide-Fernández, R. A. (2010). Conclusion: Outlining a Research Agenda on Elite Education. A. Howard ve R. A. Gaztambide-Fernández (Der.). *İçinde Educating Elites: Class Privilege and Educational Advantage* (ss. 195-209). Lanham Md.: Rowman & Littlefield Education.
- Howard, A., Pine, J., Muench, W. ve Peck, S. (2020). Securing Eliteness: Class Strategies of An Elite School in Chile. *Globalisation, Societies and Education*, 18(5), 564-577. DOI: 10.1080/14767724.2020.1816160.
- Howard, A., Polimeno, A. ve Wheeler, B. (2014). *Negotiating Privilege and Identity in Educational Contexts*. Routledge (Routledge Research in Education, cilt 119).
- Jack, A. A. (2019). *The Privileged Poor: How elite colleges are failing disadvantaged students*. Cambridge Massachusetts: Harvard University Press.
- Kaya, Ö. (2022). *Dünyanın tam orta yerinde Robert Koleji: İmparatorluktan Cumhuriyete bir Okulun Tarihi*. Kronik Kitap.
- Keddie, A., Jacobs, C. ve Nelson, J. D. (2021). When you say diversity, do you mean Black students? Navigating challenges of racial inclusion in elite schools. *International Studies in Sociology of Education*, 30(4), 382-400. DOI: 10.1080/09620214.2020.1834869.
- Kenway, J., Fahey, J., Epstein, D., Koh, A., McCarthy, C. ve Rizvi, F. (2017). *Class Choreographies: Elite Schools and Globalization*. UK: Palgrave Macmillan.
- Kenway, J. ve Koh, A. (2015). Sociological Silhouettes of Elite Schooling. *British Journal of Sociology of Education*, 36(1), 1-10. DOI: 10.1080/01425692.2015.977557.
- Khan, S. R. (2011). *Privilege: The Making of an Adolescent Elite at St. Paul's School*. Princeton University Press (Princeton Studies in Cultural Sociology).
- Khan, S. R. (2016). The Education of Elites in the United States. *L'Année sociologique*, 66(1), 171-192. DOI: 10.3917/anso.161.0171.
- Lareau, A. (2011). *Unequal Childhoods: Class, Race, and Family Life*. (2. Basım). University of California Press.
- Levine, M. (2006). *The price of privilege: How parental pressure and material advantage are creating a generation of disconnected and unhappy kids*. Harper Collins.

- McIntosh, P. (1988). White privilege and male privilege: A personal account of coming to see correspondences through work in women's studies (*Working Paper 189*). Wellesley, MA: Wellesley College Center for Research on Women.
- Merry, M. S. ve Boterman, W. (2020). Educational inequality and state-sponsored elite education. The case of the Dutch gymnasium. *Comparative Education*, 56(4), 522-546. DOI: 10.1080/03050068.2020.1771872.
- Mills, C. W. (2019). *İktidar Seçkinleri*. İnkılap Kitabevi.
- Nader, L. (1972). Up the Anthropologist Perspectives Gained from Studying Up. D. H. Hymes. İçinde *Reinventing Anthropology* (ss. 284-311). Pantheon Books.
- Norcross, L. (2012). *In good company: The incomparable legend of Robert College* [Yüksek Lisans tezi, Sabancı Üniversitesi].
- Özemre, A. Y. (2018). *Galatasaray Mekteb-i Sultânisinde Sekiz Yılım* (5. baskı). Kubbealtı Neşriyat.
- Persson, M. (2021). Contested ease: Negotiating contradictory modes of elite distinction in face-to-face interaction. *The British journal of sociology* 72(4), 930-945. DOI: 10.1111/1468-4446.12874.
- Pinto-Dror, I. ve Shoshana, A. (2024). Elite identities in high schools: Entitlement, pragmatism, a sense of best place, and apoliticism. *Research Papers in Education*. DOI: 10.1080/02671522.2024.2335178.
- Prosser, H. (2020). Provoking Elite Schools' Defences: An Antistrophon. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 41(4), 532-544. DOI: 10.1080/01596306.2018.1509840.
- Poupeau, F. ve Discepolo, T. (Der.) (2008). P. Bourdieu. İçinde *Political Interventions: Social science and political action*. Verso.
- Rivera, L. A. (2015). *Pedigree. How Elite Students Get Elite Jobs*. Princeton University Press.
- Sever, M. (2025). *Eğitim Sosyolojisi*. Türk Maarif Ansiklopedisi. <https://turkmaarifansiklopedisi.org.tr/egitim-sosyolojisi/#yazar-1>.
- Sofu, V. Ö. (2025). 'Secular privilege': The Experience of Disadvantage at Turkish Elite schools. *International Studies in Sociology of Education*, 1-17. <https://doi.org/10.1080/09620214.2025.2502091>
- Stuber, J. M. (2010). Class Dismissed? The Social-Class Worldviews of Privileged College Students. A. Howard ve R. A. Gaztambide-Fernández (Der.). İçinde *Educating elites. Class privilege and educational advantage* (ss. 131-151). Lanham Md.: Rowman & Littlefield Education.
- Talbott, J. E. (1972). Why Some Are More Equal than Others. *History of Education Quarterly*, 12(4), 551-561. <https://www.jstor.org/stable/367345>.
- Taylor, E. (2021). 'No Fear': Privilege and the navigation of hierarchy at an elite boys' school in England. *British Journal of Sociology of Education*, 42(7), 935-950. DOI: 10.1080/01425692.2021.1953374.
- Tepealtı, F. (2021). Müstakbel Nitelikli Göçmeni Kaynağında Hazırlamak: İstanbul Erkek Lisesi Örneği. *Sosyologca*, 22, 86-103.
- Üstel, F. ve Çaymaz, B. (2009). *Seçkinler ve Sosyal Mesafe*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Çalışmaları Merkezi.
- Vaccaro, A., Swanson, H. J., Marcotte, M. A. ve Newman, B. M. (2019). Insights into the sense of belonging from women of color: Interconnections of cultural competence, expectations, institutional diversity, and counterspaces. *Journal Committed to Social Change on Race and Ethnicity (JCSCORE)*, 5(2), 33-65. <https://www.jstor.org/stable/48645355>.
- Wacquant, L. J. D. (1996). Foreword. P. Bourdieu. L.C. Clough (Çev.). İçinde *The State Nobility: Elite Schools in the Field of Power* (iv-xxii). Polity Press.
- Washburn, G. (1909). *Fifty Years in Constantinople and Recollections of Robert College*. Houghton Mifflin company.